

csak ellentett pólusokat ismer: az abszolút szellemiséget és abszolút érzékeséget. Abszolútumok küzdelmében pedig nincs kiegyenlítődség és mivel Tabéry kérlelhetetlen dedukciója értelmében a magyar zseni pusztulásra van elátkozva, győztes csak a másik fél maradhat, a regény „sárga gyönyör“-e, mely aztán végérvényesen elpusztít minden emberi magasbalendülést. Valóban így kiteljesedik az emberi tragikum is: a kettészakadt én szellemi felét megölte a kor, a felszabadult anyag pedig a földi örömeiket kereső embert hajítja le a megemmisülésbe vagy, ami ezzel egyértékű, a pusztta ösztönéletbe.

Sötét vonások ezek s Tabéry szerint, nincs kiút a fény felé. Itt már elágazhatnak véleményeink, de respektálnunk kell azt a komolyságot, mellyel egy fontos problémát igyekezett a magyar tragikum nézőpontjából meglátni. Tudomásunk szerint Tabéry erdélyi író s benne bizonyára még teljesebben él ma a magyar „lenni vagy nem lenni“ kérdése. Szemléletének sötét aláfestéséhez bizonyára ez is elhatározóan járul hozzá és nem veszi észre, hogy néhol fénypontok is felcsillannak. Munkája mindenesetre számottevő alkotás, különösen ma, amikor a külföldi koltportárs-regények fordításözöne ömlik rá a magyar olvasóközönségre.

Kerecsényi Dezső.

Három értekezés. Irodalombúváraink az utóbbi években aránylag keveset hallattak magukról. Ami könyv vagy értekezés megjelent, anyaggyűjtésében még többnyire a békeidők termése volt, főképp az alkalomszerűség jegyében fogant s ritka volt közöttük a különleges tárgyszeretet szülőtte. Napjainkban mintha e részben valamelyest nagyobb élénkség jelei mutatkoznának.

Heller Bernát (*A biblia a költő Zrinyi Miklós műveiben*) érdeklődésében a XVII. század felé fordulva azokat a szalakat nyomozza, melyek Zrinyi, a költő képzeletét a biblia szövegéhez és eszmevilágához fűzik. Megállapításainak lényege, mely szerint „Zrinyi a bibliából nemcsak erkölcsi, hanem költői és írói ihletet is merít“, tudott dolog volt ugyan eddig is, a szerző azonban ezt a bizonyosságot többféle vonatkozásban tömördek példával erősíti meg és párhuzamos idézetekkel szemlélteti.

A Zrinyász katolikus jellegét újabban sokszor s igen nyomatékosan hangoztatták: e tanulmány a biblia páratlan ismerőjéül mutatja ki e nagy költőt és embert. Hasonló szempontból figyelemreméltó Bene Kálmánnak *Arany természetéről* szóló dolgozata. Az ú. n. művelt közönség igényeire tekintő fejtegetés vonzó előadásban oldja fel és világítja meg a kritikai irodalom (főképp Riedl Frigyes) idevágó eredményeit s ezzel nyilván célt is ér, mert elősegíti a nagy epikus műveiben rejlő esztétikum népszerűsítését. A harmadik értekező Harsányi István dolgozata (*Szinyei Gerzson élete és munkái*) ügyesen egyezteteti össze a helyi kegyelet érdekeit a művelődésünk multját vizsgáló szempontokkal. Szinyei Gerzson pályarajza kapcsán nem alapelkül hangsúlyozza e kiváló sárospataki tanár (1836—1919) érdemeit, melyeknek megörökítésére az elhunyt tudós főbb kéziratok műveinek kiadását ajánlja. A nagyhíru főiskola székhelyének értelmisége hihetőleg módot talál rá, hogy e javaslat valóra váljék. *A. B.*

Babits Mihály legújabb lírai kötete (*Sziget és tenger.*) „A művészet különös kompromisszum idő és örökkévalóság között“ — e szavakkal kezdi Babits egyik legutóbbi elmékedését irodalmunk korszerűsége felől. A kritikus, ki a művészet-nyújtotta benyomások tudatosabbá tételére törekszik, a maga munkájában nem egyszer szintén érezheti bizonyos egyezkedés kényszerét: a kompromisszumát a tájékoztató „könyvismertetés“ meg a magasabb igényű műbírálat között. Babits költeményeinek ez új csoportja sem „intézhető el“ bármily aprólékos „beszámolás“-sal: becüleletes kritikai megbeszélése szélesebb alapvetésű tanulmányt kívánna, mely felvetné líránk utolsó húsz esztendejének minden komoly problémáját; s Babits művészetének gazdagságát, egyre megújuló költői arcát, saját leleményében meg nem rekedő mozgalmasságát leginkább annak megismerése mutathatja, hogy ilyen, a magyar líra jelenével szembenező tanulmány középpontjául kívülről mást valójában elgondolni sem bírunk. Ady e vonatkozásban egészen elszigetelt jelenség: sokat feszegetett „hatása“

voltakép nem egyéb egy igen kibélyegzett egyéniség legsajátabb formanyelvének divat-hullámánál. Ha ez a hullám elcsendesedik (aminthogy máris apadóban van), nyilván kiderül, hogy századeleji költészetünknek Ady a „legtanítványtalanabb” lírikusa. Viszont meggyőződésem, hogy a mai költészetbe a legtöbb fejlesztő indíték, a kompozíciónak s költői kifejezésnek legtöbb továbbképzésre alkalmas mintája Babits működéséből került; „sziget”-e e tekintetben mintegy mágnus-szigetévé lett a mai magyar líra minden számottevő kezdeményezésének.

Talán ennek jele az is, hogy akik eddig Babits művészetéről írtak (ellentétben az Ady-irodalom kelletlenül elsokasodó művelőivel), nyomban a líra kardinális kérdéseivel kényszerültek szóbaállni, — természetesen több-kevesebb hivatottsággal. Csak a Nyugat című folyóirat különböző Ady-„Spezialnummer”-eit kell egybevetni az esztendeje kibocsátott Babits-számmal. Amott az alkalmi ömlengések híg levesében alig úszkál a lényegyet érintő gondolat egy-egy szerény zsíreseppje; emitt meglepő gazdagságban merülnek fel maradóbbr értékű megfigyelések, sőt történeti kitekintésű megállapítások is. Nem véletlen az sem, hogy a legfinomabb észrevételek éppen néhány nem „céhbeli” kritikus tollából származnak, hanem jelesebb költőkéből (Kosztolányi, Nagy Zoltán, Tóth Árpád, stb.); ez mindenesetre megerősíti azt, mit fentebb Babits sugalló-szerepéről írtam: költő-méltatói itt nyilván olyan megfigyeléseikről adnak számot, melyeket egyszersmind — serkentő motívumokul — költői alkotásukban is magukba fogadtak. Bizonyos tekintetben sajnálmivaló is, hogy irodalmi köztudatunkban Babitsról ez értékes vázlatok kevésbbé terjedtek el, mint pl. Schöpflin Aladár gazdagon kidolgozott, de kelletén túl is „megmagyarázott” Babits-portréja. Ebben Schöpflin — rendes gyakorlata szerint — hőseben mindenkifölött társadalmi típusképet lát. Való igaz, hogy Babits olyan határozottan viseli a maga milieu-jének (dunántúli serdülőéveinek s férfikora intellektuális cella-életének) jegyeit, hogy e jegyek megkeresésével és megmutatásával sokat fel lehet tárn

művészi természetéből is. Sokat, de nem mindent. Ez az eljárás bizonyos optikai csalódást okozhat: úgy tűnhet fel, mintha a költő értékét az szabná meg, mennyiben világít rá körének vagy korának képére. Pedig a főkérdés nem ez, hanem: hogyan alkot a költő a számára adódó kör és környezet-„élmény”-ekből művészi anyagot, költői világképet? továbbá: e világképpé érlelt benyomásokat a kifejezés mily eredetiségével s a művészi teljesség és épség mily fokú érzékével alakítja költeményekké? E kérdések vizsgálata az igazi műbírálót egyszersmind a helyes költészettörténeti nézőpontba is helyezheti: az irodalmi folytonosságban is a költő művészi látóképessége s e látás közlésének szuggesztív ereje a fő hatótényezők; az irodalom szerkezetében ezek munkálnak és termékenyítenek tovább, s nem a kongva visszhangzó külsőségek (Ady-„iskola”). Ady igaz tehetségű költő-kortársai szabadságot tanultak alkotóművészetéből és bátorságot a maguk művészegyéniségének kiválásában; Ady majmolói meg szolgásgát vetek nyakukba és stílus-foszványokat kapkodtak magukra, egyéniség-hiányuk leplezgetésére.

Babits legújabb könyve mindenkélt a költő munkásságának megkapó művészi egyöntetűségét mutatja. E negyven költeményt szinte csak egy könyvtábla választja el a megelőző gyűjtemény foglalatától, jöllehet egyetlen régibb költeményét sem írja meg új fogalmazásban („közkívánatra”, mint ma akárhányan, kik váltig rabjai maradnak első sikereiknek). Babits alkotóművének e szervesége önmagához való hűségéből következik; s nem a maga-alkotta *modorhoz* marad hű, hanem az „égi gazda”-alkotta művészi *jelleméhez*. Két évtized óta, öt verseskönyv során, ez a költői karakter-fedezet szolgáltatja a Babits-kötetek kritikái mérlegezéséhez is a legmegnyugtatóbb biztosítékat. Noha a jömbөг líránkba ő hozta a legtöbb lélektani és technikai újságot s költeményeit forgatva, csakugyan „nem léphetsz kétszer egy patakba”: azt is érezned kell, hogy e pillanatokformálta megújulások mégis csak egy rejtelmes mélyben feltörő *közös* forrásból erednek.

S ez a forrás éppen nem független a magyar költészet legjobb ha-

gyománnyainak kútfőitől sem: ezek izéből és zamatából egyre bővebben juttat nyünknek. Babits lényege szerint konzervatív író: a művészet szerrinte „örök dolgok“ szakadatlanul gazdagodó kincstára, ennek teljessége csak a kontárok kezén csorbul meg időnkint, a hivatottak e kincsek felhasználásával és kiegészítésével a természetes teljesség helyreállítói. Ilyen feladatot szán magának is irodalmunk folytonosságában, mit magától értetődő elvül érez és hirdet.

Új könyvében is lépten-nyomon felőltek egy-egy vonás, mit porló elődeinek szellemujja von: Berzsenyié, Köleseyé, Vörösmartyé, sőt Balassáé s Gyöngyösié is. Szívesen mutatnék rá ezekre; akkor az is kiviláglának, hogy e „felhasznált“ kincsek valóban mennyire egy új s eredeti egyéniség „kiegészítésében“ kelnek új életre. De egyéb mondanivalók sürgetnek s ezért csak egy példára szorítkozom. Petőfi centenáriumán Babits költeménnyel fordult a magyar ifjakhoz s azt a formát választotta hozzá, mit maga Petőfi is használt *A magyar ifjakhoz* szölvá („Lesz-e gyümölcs a fán, melynek nincs virága?“ stb.) E versében Babits is ódai hangon beszél és bámulatosan, olykor szinte kísértetiesen beleéli magát Petőfi stílusába; ezzel költeménye formailag tökéletes stílu-tánzattá válik; igaz, hogy a „formának“ itt nemcsak fonétikus külsőségeit fogja meg, hanem mintegy Petőfi művészi alkotásmódjának lényegét is. Van azután Babits könyvében egy *A harmadik emeleten* című költemény is. — ugyanebben a versformában. Petőfi formai leleményét itt is kiaknázza: az ő módjára alkalmazza pl. az e formához igen jól vágó *soregybeolvasásokat* (enjambement), mik — versének két helyén — finom rím-ritartandót eredményeznek; Petőfi hangja („Száll a felhő magasan, magasan“) cseng vissza ezekben a sorokban is: „Jó így lakni, édes, magoson, magoson, mikor ragyog a kék, tavaszon, tavaszon“; sőt Petőfi-íz van abban is, ahogy egyik tizenkettes-sorát megállás nélkül áthajtja a középmezeten. És mégis: ez a költemény egyike Babits legsajátabb ízű és színű alkotásainak: a Petőfi-„hatás“-ból itt csak annak megismerése marad, hogy a nagy elődök alkotta minták minő megújulásra

és továbbfejlődésre képesek az új tehetség kezében. Petőfi ódai formája most valódi huszadik századi, csupa-ideg egyéniségű költőlélek megnyilatkozásául tér vissza, immár nem a multak kísérteteként, hanem új, mai életre ébredve. S a művész titka éppen ez a *megélesztés*; az epigon kezéből preparátum kerül ki.

Pusztán metrikai szempontból is szokatlan e kötet gazdagsága. Babitsot a hamar-kész megállapítás „formák virtuózá“-ul könyvelte el. Majd mikor (*A nyugtalanság völgye* című kötetében) a szigorú formákat mindinkább meglazította, a „szabadvers“ elvi hirdetői már-már jobb belátásra tért konvertitául tesékelték a maguk táborába. Pedig Babits elégszer hangoztatta, hogy a „szabadvers“ éppen nem azonos a formátlansággal; forma ez is, s talán szigorúbb, mint a „kötött“-nek mondott, szabályosan „kiléphető“ alak; megoldás. De elvi elszánnással nem hajlandó magát kiszolgáltatni semmiféle egyedül üdvözítő technikai kényszernek sem: új kötetében majdnem versről-versre váltja a külső formát, aszerint, amint legalkalmasabbnak véli a belső, művészi épség megőrzésére és közvetítésére. Ír szabadverset is, hol csak a hangulatilag hangsúlyos helyeken hullámoztatja meg az egyébként kötetlen beszédet, de olyan művészettel, hogy a költemény *egésze* teljes zenei kihangzást nyer. Másutt szabályos klasszikai méretben énekel (pl. hexameterben; *A sziget nem elég magas*), de itt meg közvetlen líraiságával mintegy az élőbeszéd természetességéhez lágyítja az ünnepélyes formát. Végül: van bátorsága megkísérelni pl. a rímtelen terzinát is. Azt hinnők: ebből végül sem lehet egyéb rímtelen jambusi versnél, blank-sorok láncolatánál! Nem így van: Babits e verse (*A jobbakk elmaradnak*) rímtelenül is igazi terzina; azzá teszi belső megalkotásának csalhatatlan biztonságá, mely háromsoros egységekben fejleszti a költemény művészi anyagát, s azért ez egységek rímek eresztékei nélkül is a terzina hangulattával adják vissza a rájuk bízott lírai tartalmat.

S minő hát az a lírai világgép, az a lelki tartalom, mely e verses-könyv darabjainak mélyén él, s melynek életformái itt — mint rá-

mutattam — a művészi megnyilatkozás formáira, sőt a legkülsőbbnek látszó technikaiságokra is elhatározóan, szinte kényszerítően kihatnak? Nos, Babits e líraisága ebben a gyűjteményben megint úgy hat ránk, mint régi ismerősünk beszéde, kit — mialatt nem társalogtunk vele — új benyomások értek, s most ezeket közli velünk, de szaván átüt régi egyénisége, alapjelme, lényének eredendő ize. Az új benyomások éppen nem forgatták ki mi voltából, sőt elénk már ezen átszűrve, ebben a lelkeségben feldolgozva kerülnek. Ez az, mit verseskönyvekben lírai hitelnek mondhatnánk. Babits most is a régi: merő fogékonyság, örökös izgalom, a dolgok ősi képe, sőt ősoka felé mohón kitáruló művészi kíváncsiság, az idilli s a tragikus között hánykolódó, valódi Leviathan-lélek. Régebbi könyveiben e rendkívüli, szinte beteges érzékenység akárhányszor belemenkült a „személytelenség“ külszínébe, néha egyenesen formai furcsalkodásokba is. Utolsó két kötetében mindegyre leplezetlenebbül kivallja magát, s lírai őszintesége néha már-már az exhibitionizmusig fokozódik. De ebből nem következik, hogy most kevésbé komplikált, mint formaibb korszakában volt. Legvégletesebb őszinteségében is beszéde sokszor „nehéz szöveg“, mert ilyen komplikált, ennyi gondolati, asszociatív elemet magával sodró maga a lélek is, mely benne magának utat tör. Hanem ahol a legkevesebb vonással megfogott rajzot érzi művészi céljaira legalkalmasabbnak: megmutatja, hogy tud ahhoz is. Az *Esti megérkezés*-ben a természet s az emberi mesterség ellentétét így szuggerálja:

Idelenn a város
villanya villog,
de fenn a nagy ég
száz csillaga csillog:
a villany a földi,
a csillag az égi,
a villany az új,
a csillag a régi.

Ez valóban a képzelhető legegyszerűbb költészet: ritmikus tőmondatok költészete! S lám: az igazi daltok ajkán e tőmondatok nemcsak ritmusukkal muzsikálnak; mert mögöttük a költői látás ereje is ringató erő.

Mélységével a könyv egyik legmegkapóbb darabja az *Adáz kutyám*

című költemény; ezt bölcselmi idillnek mondanám. Eszközeiben nem kevésbé egyszerű, akár az *Anyám tyúkjá*. S mégis ez a tipikus „sziget“-vers hatalmas lendülettel röpít ki a filozófia legörvényesebb „tenger“-ére. Végső két versszaka így hangzik:

Tudod, hogy itt valaki hatalmas
gondol veled, büntet és irgalmaz,
gyötör olykor, simogat vagy játszik,
hol apádnak, hol kinzódna látszik:
de te bízol benne. Bölcs belátás,
bízni abban, kit nem értünk, Adáz.

Óh, bár ahogy te pihensz lábamnál,
bizalommal tudnék én is Annál
megpihenni, aki velem játszik,
hol apámnak, hol kinzómna látszik,
égi gazda, bosszú, megbocsátás,
s úgy nem értem, mint te engem, Adáz!

Hanem ez a melódiává hangolt belső vívódás éppen nem jellemző a *Sziget és tenger* egészének hangjára. Babits ez új verseinek legtöbbszörében a keserűség, vádaskodás és dac mély szakadéknak peremén járunk. A kötet első verse „néma kor“-ról beszél, melyben „az érző agy s zenés szív nem beszél“; de Babits hangját éppen e „néma kor“ fokozta fel ama fékét-elhányt *Fortisszimó*-ig; s azóta ez a hang egy kvinttel sem szállt alább. „Barbárság“, „Hivatal“, „Antikrisztusok“, „Talpás, süket katonák!“, „Erőszak“, „Érbálvány“, „Falkák“, „Bestia“: az ádázodás szótárának kifogyhatatlan készlete dörömböl e békeházban fogant költeményekben. Mi a Babits békehitvallásáról — mit most e kötet prózai előszavában újra manifestál — éppen e folyóiratban egyszer már nyilatkoztunk. Akkor a művész autohton látását, legsajátabb világnézetét élesen és erélyesen elkülönítettük minden politikumtól. Most ez új könyve új alkalom, hogy hitvallásának szépségét és emberségre-eszméltető erejét hálával fogadjuk. A állatiség és emberiesség sokezeréves tusakvásában igazi művész állhat-e máshova, mint az emberség pártjára? E megnyugvással oly ritkán szolgáló korban nem habozunk a valóban megnyugtató jelenségek közé számítani, hogy Babits Mihály — érzelmileg — a maga helyén áll.

És mégis... Van ebben a tiszta békekonfesszióban, ebben a „galamb-álom“-ban valami, ami — esetleg — nem kívánatos álmofejtések prédájává is lehet. Babitsban a „ze-

nés szív" fiú fájdalommal fogadja magába a meggyötört édesanya, az „elsülyedt ország" tragédiáját. A magyar irredenta, mely — mi tagadás — annyiszor alacsonyodik szónabobok szavaló-alkalmává, benne az igazság szomjúságával és hitével sikolt és rohamoz a „ma-épített falak" ellen (*Csonka-Magyarország*); vérségi vonzalmára pedig *Hazám!* című, hét-tételes nagy szimfóniájával (napjaink egyik legmélyebb hazafias költeményével) üt pecsétet.

Hanem a „zenés szív" mellett Babits békeálmába bele-logikázik az „értő agy" is, mely gyászunkban egyszersmind penitenciatartást is vállal képzelt háborús falánkságunkért, vélt békebontó *hübrisz*-ünkért. Elhigyük-e Babits szavára, hogy ez az önmagát is gúzsbakötözöttén védő nemzet az önvédelemnél többre is tört? „... Brutus mondja, hogy nagyokra tört, s Brutus derék, becses egy férfiú..."

Az „értő agy" azután egész elméletet dolgoz ki a kétféle nemzetvédelemről: más — úgymond — a nemzeti szellem védelme a szellem fegyvereivel s más a hazai talaj védelme gyilkoló fegyverekkel („holt rög" — „élő lélek" stb.). Ehhez mit szólnunk? Talán rámutassunk, hogy a politika-gyűlölés — *ily* fokon — nem is jár olyan messze a politikától? Vagy e vergődésből menekvésül azt ajánljuk, mit — más kapcsolatban — maga Babits állapított meg: „Programmokkal, logikai műveletekkel nem lehet megelélni a kiszabadulást: aki félreterez minden programot, annak az magától adódik?"

...Mindez pedig kívül esnék a műbírálat keretén? Megint Babitsot idézem: „... az irodalom ... formájában egyúttal *beszéd* is; nemcsak alkot, hanem mond is valamit". S akkor talán a kritika is megvizsgálhatja a költészet jelentését a céhbeliség határán túl is; hiszen azt is éppen Babits hangoztatta, hogy „az irodalomban nem az a fontos, ami a céhnek fontos, hanem ami a nemzetnek az".

Mi elszoruló szívvel látjuk, hogy Babits a magyar intellektuális közösség egyik, értékes rétegétől hovatovább elszigetelődik, anélkül, hogy erre bármi igaz okot éreznék. S aztán még elborultabban azt látjuk, hogy ez elszigeteltsége kiszolgáltat-

hatja őt olyan „intellektuális" álmok megkönyvékezésének is, melyek — láttuk ezt is! — nem mindig oda jutnak el, ahová lologóik intenek.

A *Sziget és tenger* művészi értékelésében talán adtam annyi jelét a kritikus megértésnek, hogy ebben a vonatkozásban is ejthessek egy őszinte szót, amúgy csiszolatlanul, amint szívemből tollamba került: őszintét és — sajnos — céltalanul.

Mert hogy céltalan: a felől semmi kétségem sincsen...

Máris fülembé zsong Babits egyik legszebb költeményének záróak-kordja:

... no, s letterem, ami letterem:
az Isten sem változtat rajta többé...

Rédey Tivadar.

Causeries congolaises. Ily címen jelent meg egy brüsszeli könyvkiadó cégnél Torday Emilnek, a világ-hírű Afrika-utazónak, új, nagyközönségnek szánt könyve a Belga-Kongó lakóiról. Torday, akit „Bolyongások Afrikában" és „Afrikai Emlékek" címen megjelent munkái alapján itthon is jól ismernek, Angliában él és felfedezéseit, utazásainak eredményeit eredetileg angol nyelven tette közzé. M. T. A. Joyce közreműködésével azonban a belga tudományos világot is tájékoztatta egy nagyobb francia nyelvű munkában és most is elsősorban a belga közönség felé fordul gyarmataikat ismertető népszerű „csevegéseivel". De munkája általános érdeklődésre tarthat számot ötletes, személyes élményekkel, adomákkal fűszerezett előadása révén. Könnyen folyó, a figyelmet végig lekötő fejezetekben ismerteti a bantu-négerek életmódját, békés foglalkozásait és háborúit, kormányzatát, kereskedését, igazságszolgáltatását, továbbá családi életét, szokásait, vallását, művészetét, sőt nyelvét is. Nagy szeretettel, hosszú, köröttük eltöltött évek tapasztalatával szól ezekről a félvad emberekről és szeretetreméltó modorával még olyan szokásokat is érthetőbbé tud tenni, amelyektől eddig teljesen tanácstalan fordultunk el, mint pl. az emberevés. (Ma már persze végnapjait élő szokás.)

Az európai szemnek különös, sokszor groteszk vonások után egyre-másra bukkannak fel a gondolko-